

Motion till riksdagen 2025/26:666

av **Serkan Köse (S)**

Stärkt skydd för akademisk frihet

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att värna den akademiska friheten och den långsiktiga forskningsfinansieringens oberoende från politisk styrning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Akademisk frihet är en grundläggande förutsättning för demokrati, samhällsutveckling och vetenskapligt oberoende. Men i dag finns det tydliga tecken på att denna frihet är satt under press av regeringen och SD.

Enligt en rapport från Universitetskanslersämbetet (UKÄ) i maj 2024 upplever mer än hälften av forskare, doktorander och lärare att den akademiska friheten är hotad. De främsta orsakerna som lyfts fram är politisk styrning (29 procent) och ett finansierings-system som skapar beroenden (28 procent). Det är allvarligt. Forskningens uppgift är inte att behaga regeringar eller anpassa sig efter politiska nycker. Den ska kritiskt granska, fördjupa vår förståelse och stå fri från maktens inflytande.

Samma rapport visar dessutom att bara en av fem som försökt få stöd från sitt lärosäte när deras akademiska frihet inskränkts, upplevde att de fick tillräcklig hjälp. Det är inte acceptabelt. Den som forskar i vårt land ska känna sig trygg att göra det utan att utsättas för påtryckningar, censur eller tyst förväntan.

Enligt en rapport från fackförbundet Sulf år 2023 undermineras akademisk frihet i Sverige av tillfälliga forskningssatsningar, politisk detaljstyrning och brist på långsiktiga resurser. De pekar också på ett oklart ansvarsförhållande mellan politik och akademiskt innehåll. Sulf har även efterfrågat ett stärkt skydd för visseblåsare inom akademin.

Flera rektorer och andra ledande företrädare för akademin, bland annat från Chalmers tekniska högskola, har varnat för att det svenska systemet för forskningsfinansiering är ”defekt”. De menar att ansökningsprocesserna för att få del av externa

medel är alltför byråkratiska och inkräktar på forskares förutsättningar att använda sin tid till kärnuppdraget.

Regeringen har visserligen tillsatt en utredning som fram till 2026 ska se över frågan om akademisk frihet för lärosätenas personal. Det är i grunden bra, men det räcker inte. Såväl sverigedemokratiska politiker som regeringens egna ministrar gör samtidigt återkommande och grova övertramp som tydligt visar deras ambitioner att inskränka både forskningens och utbildningens frihet. Därför bör Sveriges riksdag redan nu markera att akademisk frihet inte är en fråga som kan vänta. Det är dags att tydligt slå fast att denna frihet måste värnas, inte bara i ord utan också i handling.

Att säkra akademisk frihet kan innebära att se över regler och finansieringssystem, förbättra skyddet för visselblåsare inom akademin eller tydliggöra rektors ansvar att agera vid inskränkningar. Det handlar inte om att ta fram ny lagstiftning nu, men om att ta ett samlat politiskt ansvar.

Forskningens oberoende avgör i slutändan vilken sorts samhälle vi vill ha. När fakta relativiseras, när populism växer och desinformation sprids, då behöver vi stå upp för de institutioner som håller fast vid kunskap, kritiskt tänkande och vetenskapliga principer.

Jag växte själv upp i ett hem där utbildning och bildning alltid sågs som vägen till frihet. Det är den övertygelsen jag bär med mig när jag skriver denna motion. Sverige måste stå upp för den akademiska friheten, inte för forskningens skull utan för demokratins.

Serkan Köse (S)